

ПРОФЕСІЙНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті досліджується професійний аспект формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Лінгвокультурологічна компетентність розглядається як: а) складова вторинної мовної особистості, що визначає рівень володіння іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування; б) компонент змісту професійної компетентності вчителя іноземних мов, який засобами іноземної мови та відповідної культури впливатиме на становлення і розвиток мовної особистості своїх учнів. Розкривається зміст лінгвокультурологічної компетентності як компонент професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов та дається його визначення.

Ключові слова: майбутній учитель іноземних мов, лінгвокультурологічна компетентність, мовна особистість, вторинна мовна особистість.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Зміни в житті країни, реформування системи освіти, надання іноземній мові пріоритетного значення, зміна цілей мовної освіти значною мірою вплинули на характер та зміст професійної підготовки вчителів іноземних мов. Домінуючою складовою їх фахової підготовки є іншомовна освіта, одним із напрямів удосконалення змісту якої є впровадження культурологічного підходу до навчання мови, який передбачає тісну взаємодію мови і культури її носіїв. Ця взаємодія реалізується мовною особистістю, яка інтегрує в собі ознаки мови, національної культури, а також філософські й психологічні характеристики особистості. Мова розглядається не як незалежна від мовця знакова система, а як засіб трансляції мислення, ментальності, культури, картини світу, мовної свідомості та комунікативної поведінки її носія. Саме тому сьогодні пріоритетною метою мовної освіти є не навчання мови, а формування мовної особистості. Результатом освіти в галузі іноземних мов (ІМ) є вторинна мовна особистість, якій іноземна мова буде потрібна для життя, для спілкування у реальних міжкультурних ситуаціях і яка здатна здійснювати ефективне спілкування з представниками інших культур.

Зв'язок мови, культури й мовної особистості досліджується лінгвокультурологією – наукою, предметом якої є способи виявлення, збереження і передачі культури в мовних одиницях, яка розглядає мову як феномен культури, через який і виражається сама культура. Вищезазначене дає підстави стверджувати про необхідність формування у майбутніх учителів іноземних мов (МУІМ) лінгвокультурологічної компетентності (ЛКК), яка поглиблюватиме розуміння студентами природи і сутності мови, її поліфункціональності, ролі у сучасному суспільстві, а також сприятиме підвищенню якості їхньої іншомовної освіти та професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проведений нами аналіз педагогічної та методичної літератури показав, що сьогодні є чимало як вітчизняних, так і зарубіжних публікацій, в яких досліджуються лінгвокультурологічні аспекти вивчення мови. Так, К.О. Іванова, М.С. Кисельова, М.А. Мигненко, О.В. Ротмістрова вивчали проблему формування лінгвокультурологічної компетенції у процесі фахової підготовки іноземних студентів, М.Г. Большакова – майбутніх перекладачів, А.О. Подгорбунських – студентів педагогічного вищого навчального закладу. Т.О. Павлішак та М.А. Пахноцкая розглядали лінгвокультурологічну інтерпретацію художнього тексту як компонент професійної підготовки. У статтях О.О. Борисенко, С.О. Гурбанської, О.М. Добринець, О.В. Зеленко, Л.І. Курач, Є.В. Михайлової, С.Є. Певної, Т. Симоненко, А.В. Соломахи, О.І. Уланович, А.В. Хомаєвої, П.В. Якименко та ін. також розглядаються різні лінгвокультурологічні аспекти мовної освіти, але питання формування ЛКК МУІМ залишається ще не достатньо розробленим, що й зумовлює актуальність нашої статті.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є описання професійного аспекту ЛКК, яку ми розглядаємо як: а) складову мовної особистості, що складає позачасову й інваріантну частину її структури [1, с. 121], в галузі навчання іноземних мов – вторинної мовної особистості (ВМО), що визначає рівень володіння ІМ як засобом міжкультурного спілкування; б) компонент змісту професійної компетентності МУІМ, який засобами ІМ та культури впливатиме на становлення і розвиток мовної особистості своїх учнів.

Завданнями цієї статті є: дати визначення поняттю «лінгвокультурологічна компетентність» МУІМ та визначити професійний аспект формування ЛКК МУІМ.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. ЛКК учителів ІМ досліджується нами в двох аспектах: а) особистісна якість користувача ІМ ВМО, яким передусім і є вчитель ІМ; б) складова професійної компетентності МУІМ як спосіб підвищення його професійної кваліфікації. Вважаємо, що перша компонента є ключовою й визначальною для формування ЛКК МУІМ, оскільки свідчить про рівень предметної підготовленості спеціаліста. Друга компонента є необхідною для розгляду ЛКК у професійному аспекті як спосіб підвищення професійної кваліфікації МУІМ.

Розглянувши сутність ЛКК, можна зробити висновок про те, що для формування ЛКК ВМО необхідними є три пов'язаних між собою складники: 1) культура, відображена у мові; 2) мовленнєва діяльність (міжкультурна комунікація); 3) мовна особистість як користувач мовами [5, с. 195-200]. Ці складники визначають компоненти структури (когнітивний, діяльнісний, особистісний) ЛКК ВМО, зумовлюють її зміст та дефініцію. Таким чином, під ЛКК МУІМ як користувача двома ІМ ми розуміємо якість мовної особистості, виражену лінгвокультурологічними знаннями, спеціальними вміннями та особистісними якостями, яка дозволяє їй інтегруватися у світову культуру і брати участь у міжкультурній комунікації, уникаючи міжмовних та міжкультурних конфліктів.

На нашу думку, ЛКК ВМО формує спеціальний предметний блок у структурі ЛКК МУІМ, який має бути доповнений професійно-педагогічною підготовкою, що забезпечить якісну реалізацію професійної діяльності в цілому, оскільки охопить всі сфери, в яких учитель повинен бути компетентним. Розглянемо це питання докладніше.

Зміст ЛКК як складової професійної компетентності МУІМ ми розглядаємо з точки зору цілепокладання та цілереалізації включення зазначеної компетентності в процес професійної освіти. Вони полягають у тому, що вчитель, який в умовах штучно організованого навчального середовища є для учнів основним провідником у світ ІМ та відповідної культури, повинен не лише володіти лінгвокультурологічними знаннями та вміннями виявити, зрозуміти, проаналізувати лінгвокультурологічну інформацію, розкрити значення незнайомих слів, фразеологізмів тощо, а й розуміти їх роль та значення для міжкультурної комунікації, коментувати й пояснювати реалії іншомовної культури, порівнювати культурне явище з подібним проявом у лінгвокультурі рідної чи іншої ІМ й пояснювати причини їх розбіжностей, навчати своїх учнів коректно вживати лінгвокультурологічні знання у міжкультурній комунікації, виховувати толерантне ставлення до представників інших культур та адекватно оцінювати результати своєї педагогічної діяльності.

В сучасній теорії і методиці професійної освіти під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні можливості викладача, які дають йому можливість самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу. Для цього потрібно знати педагогічну теорію, вміти застосовувати її на практиці. Професійна компетентність викладача – це єдність його теоретичної і практичної готовності здійснювати педагогічну діяльність.

Таким чином, професійний блок ЛКК МУІМ характеризують компетентності, які складають теоретичну й практичну професійно-педагогічну підготовку та уможливають використання ЛКК у професійній діяльності.

На підставі аналізу нормативних документів та наукових праць, автори яких досліджували професійну компетентність учителя ІМ (І.Й.Халимон, В.О.Калінін, Л.В.Калініна, І.В.Самойлюкевич, О.Є.Мархева, К.Е.Безукладніков, А.В.Щепилова, С.В.Роман, Н.В.Майєр, С.Ю.Ніколаєва, О.М.Соловова, М.І.Тадєєва, С.В.Дуброва, І.В.Соколова та ін.), був визначений зміст професійної складової ЛКК МУІМ. Ми, як і більшість дослідників, вважаємо базовими методичну, педагогічну та психологічну компетентності, а також, зважаючи на особливості ЛКК, визнаємо важливість лінгводидактичної та інформаційно-комунікаційно-компетентностей. Охарактеризуємо кожен з них через призму формування ЛКК МУІМ.

Методична компетентність – найважливіший елемент професійної компетентності вчителя будь-якого фаху. Вона складається з теоретичних основ методики навчання предметів, концептуальних основ структури й змісту засобів навчання та вміння творчо застосовувати ці знання в педагогічній діяльності. Методична компетентність розглядається нами як професійно сформована якість особистості, що виявляється у здатності вибору методів навчання, засобів, форм і методів педагогічного впливу, способів формування в учнів лінгвокультурологічних знань, навичок, умінь, цінностей та відношень.

Зважаючи на специфіку ЛКК (домінуючу культурологічну спрямованість), а також на те, що не всі навчально-методичні посібники, які використовуються сьогодні у школах, містять лінгвокультурологічну інформацію у достатній кількості, відповідно до нових цілей та задач, вчитель повинен самостійно знаходити, кваліфіковано аналізувати навчальні матеріали з точки зору можливості їх використання у навчальному процесі та відбирати з них найбільш адекватні цілям та умовам навчання. Саме тому, безперечною є необхідність формування лінгводидактичної компетентності, яка визначає готовність і здібність учителя ІМ реалізовувати цілі навчання ІМ на основі знання лінгводидактичних

категорій, закономірностей засвоєння ІМ у навчальних умовах, умінь застосовувати ці знання в аналізі мов, дослідження особливостей викладання мови в контексті плюрилінгвальності й полікультурності, інтерпретації природи помилок тощо [7, с. 3].

Педагогічна компетентність учителя – це єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності. Знання основ загальної та порівняльної педагогіки, історії педагогіки, соціальної педагогіки, теорії організації навчально-виховного процесу у різних типах середніх навчальних закладів сприяє формуванню професійно-педагогічної компетентності, під якою в педагогіці розуміють здатність педагога перетворювати спеціальність, носієм якої він є, на засіб формування особистості учня з урахуванням обмежень та постанов, що накладаються на навчально-виховний процес вимогами педагогічної програми, в якій він здійснюється [3, с. 82].

Ми погоджуємося з І.Й. Халимон у тому, що володіння педагогічною компетентністю, а саме професійна спрямованість особистості майбутнього вчителя, розвинена мотивація до педагогічної діяльності, усвідомлення соціальної значущості професії вчителя, сформовані професійні цінності, моральні якості тощо, забезпечують ефективність педагогічної діяльності, що проявляється у готовності та вмінні спілкуватися з учнями, педагогічному такті, щирому ставленні до дитини, організаторських здібностях, здатності педагогічно мислити, творчо застосовувати педагогічні технології у конкретних умовах навчання та виховання для розвитку особистості учня, зокрема у формуванні полікультурної особистості учня засобами ІМ [6, с. 140-141].

Психологічна компетентність передбачає знання основ загальної та педагогічної психології, основ соціальної психології, психології управління, психології навчання ІМ, знання вікових та індивідуальних особливостей учнів. Ці знання, як зазначає С.Г. Радул, реалізуються у вмінні вчителя ефективно взаємодіяти з людьми в системі міжособистісних відносин, умінні орієнтуватися у соціальних ситуаціях, правильно визначати особистісні особливості й емоційний стан інших людей, зокрема учнів, обирати адекватні способи спілкування й реалізовувати їх у процесі педагогічної взаємодії, формувати позитивне ставлення до вивчення ІМ тощо [2, с. 52]. Знання вікових особливостей учнів є необхідною умовою для успішного відбору лінгвокультурологічних одиниць, методів та форм їх навчання.

Володіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями входить до базових компетентностей сучасного спеціаліста у будь-якій сфері. Інформаційно-комунікаційну компетентність визначають як здатність особистості застосовувати на практиці інформаційно-комунікаційні технології для задоволення власних потреб і розв'язування суспільно-значущих, зокрема професійних задач у певній предметній галузі або виді діяльності [4, с. 161].

Ми розуміємо інформаційно-комунікаційну компетентність як здатність МУІМ орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати інформаційно-комунікаційні технології відповідно до освітніх потреб та вимог сучасного високотехнологічного суспільства. Інтернет є джерелом інформації, яка є і ресурсом для діяльності, і її продуктом. Інформаційно-комунікаційна компетентність МУІМ у формуванні ЛКК реалізується насамперед у вмінні самостійно шукати, аналізувати та відбирати необхідну інформацію про певну лінгвокультуру й окремі лінгвокультурологічні одиниці, опрацьовувати, перетворювати, презентувати, зберігати та передавати її.

Оволодіння змістом зазначених компетентностей відбувається в процесі вивчення професійно спрямованих дисциплін. Будь-який вчитель ІМ, незалежно від форми підготовки, навчального закладу тощо, повинен володіти цими компетентностями і бути здатним виконувати професійну діяльність відповідно до вимог Державного стандарту.

Схематично професійний блок структури ЛКК МУІМ можна представити таким чином (рис. 1).

Рис. 1. Змістовні характеристики професійної складової ЛКК МУІМ

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Виходячи з вищезазначеного, вважаємо, що ЛКК МУІМ є поєднанням спеціальної предметної компетентності, яка виражена ЛКК ВМО, та професійно-педагогічної підготовки, яка характеризується методичною, педагогічною, психологічною, лінгводидактичною та інформаційно-комунікаційною компетентностями, що забезпечують реалізацію ЛКК МУІМ у професійній сфері.

Таким чином, під ЛКК МУІМ ми розуміємо вид професійної компетентності, сформований у контексті плюрилінгвальної та полікультурної підготовки в результаті інтеграції міжкультурної

комунікативної та базових професійно-педагогічних компетентностей, що забезпечує готовність до ефективної роботи з лінгвокультурологічним матеріалом в професійній педагогічній діяльності.

Дослідження ЛКК МУІМ потребують ґрунтовного розгляду педагогічних умов її формування у процесі професійної підготовки МУІМ, що і є перспективним напрямком нашого подальшого наукового дослідження.

Використані джерела

1. Маслова В.А. Лингвокультурология : [Учебное пособие для студентов высших учебных заведений] / В.А. Маслова. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
2. Радул С.Г. Формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки [Текст] : дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 / Радул Сергій Григорович. – Кіровоград, 2014. – 252 с.
3. Слостенін В.А. Професійно-педагогічна підготовка сучасного вчителя / В.А. Слостенін // Педагогіка. – 1991. – № 16. – С. 79-84.
4. Спірін О.М. Система інформаційно-технологічних компетентностей учителя інформатики / О.М. Спірін // Інформаційно-комунікаційні технології навчання. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Умань : ПП Жовтий, 2008. – С. 160-162.
5. Стеченко Т.О. Зміст і структура лінгвокультурологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов / Т.О. Стеченко, Л.І. Ушакова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Вип.2. – Бердянськ: БДПУ, 2016. – С. 195 – 200.
6. Халимон І.Й. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя з другої спеціальності «Іноземна мова»: [монографія] / за заг. ред. канд. пед. наук, доц. В.Г. Редька. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя. – 199 с.
7. Языкова Н.В. Сущность и структура методической компетентности учителя иностранного языка / Н.В. Языкова, С.Н. Макеева / Иностранные языки в школе. – 2012. – №7. – С. 3-9.

Stechenko T., Ushakova L.

THE PROFESSIONAL ASPECT OF FORMING THE LINGUOCULTUROLOGICAL COMPETENCE TO FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGES

The major component of a professional foreign language training is a foreign language education. One of the ways of improving it is the introduction of a culturological approach to studies of a language. This involves close cooperation between the language and the culture of its speakers. The relationship between language, culture and language personality is examined by lingvoculturology – the science, the subject of which is the identification, maintenance and transmission of culture by linguistic unit, it studies language as a cultural phenomenon. Lingvoculturological examination of a language interaction with the culture of it will provide students with a deep understanding of the nature of language, its multifunctionality and its role in modern society. The formation of linguaculturological competence by foreign language teachers will increase the quality of foreign language education and their professional training.

We consider the linguaculturological competence as: a) a component of the language personality; as a foreign languages teaching – a secondary language characteristic, which is a foreign languages teacher as a user of three languages a s minimum (native and two foreign ones). It defines the level of foreign language knowledge as means of intercultural communication; b) a component of a professional competence content, that influences the formation and the developing of language features of students. The article describes the second aspect of the linguaculturological competence of foreign language teachers.

The linguaculturological competence as a component of a professional competence content consists of five components, which are necessary for the realization of the linguaculturological competence in the professional activity. They are: methodic competence, pedagogic competence, psychologic competence, linguadidactic competence, information and communication technology competence.

So, the linguaculturological competence of foreign language teachers is defined as the combination of the linguaculturological competence of the secondary language personality and the basic professional pedagogic competences, which secure to affective work readiness with linguaculturological material in the professional activity.

Key words: *future teachers of languages, lingvoculturological competence, language personality, the second language personality.*

Стаття надійшла до редакції 14.03.2017 р.